

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

УДК 373.2.091.2:005.336.2-043.83:502/504:373.2.011.3-053.4

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.320605>

Оксана Попович, доктор педагогічних наук,
декан педагогічного факультету

Мукачівського державного університету

Олена Пинзеник, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки дошкільної, початкової освіти
та освітнього менеджменту

Мукачівського державного університету

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена характеристиці феномена еколого-розвивального середовища, який автори визнають вагомим складовим процесом формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку. Представлено визначення ключових понять дослідження вітчизняними науковцями і власне розуміння природничо-екологічної компетентності дітей дошкільного віку – цілісної системи, що впливає на становлення особистості дитини, її світогляду та ставлення до навколишнього світу. Зауважено, що екологічне середовище є вагомим чинником всебічного розвитку дитини. Визначено передумови ефективності еколого-розвивального середовища.

Ключові слова: діти дошкільного віку; природне довкілля; еколого-розвивальне середовище; природничо-екологічна компетентність; екологічна освіта; екологічне виховання; заклад дошкільної освіти.

Літ. 13.

Oksana Popovych, Doctor of Sciences (Pedagogy),

Dean of the Pedagogical Faculty,

Mukachevo State University

Olena Pynzenyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,

Associate Professor of the Pedagogy of Preschool and

Primary Education and Educational Management Department,

Mukachevo State University

THE CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON OF ECOLOGICAL AND DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT AS A COMPONENT OF THE FORMATION OF NATURAL AND ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF PRESCHOOLERS

The article has been devoted to the characterization of the phenomenon of ecological and developmental environment, which the authors recognize as a significant component of the process of forming natural and ecological competence in preschoolers. One of the urgent problems of modern pedagogy is the environmental education of children, which is becoming increasingly important in the context of global environmental problems. It has been noted that the formation of natural and environmental competence in preschool children is carried out in the process of environmental education and upbringing and is their significant and planned result. The authors state that the formation of preschool children's natural and environmental competence will ensure the preparation of the younger generation for harmonious interaction in the "human-nature" system, appreciation and preservation of the environment, etc. The article has presented the definitions of key concepts of the research by national scientists and their own understanding of the natural and environmental competence of preschool children – an integral system that influences the formation of the child's personality, worldview and attitude to the world around him or her. It has been emphasized that in preschool age when the foundations of personality are laid, the ecological environment plays a particularly important role, as it is a significant factor in the comprehensive development of the child. The authors consider the ecological and developmental environment to be an important component of the formation of natural and environmental competence in preschool children, which is not only a set of objects and phenomena but an integral system that affects the formation of the child's personality, worldview and attitude to the world around him or her. According to the authors, an ecological and developmental environment is effective, which includes: specially created conditions for direct contact with nature; a variety of materials and equipment for research and experiments; an atmosphere of emotional comfort and interest; involvement of children in environmental activities, etc.

Keywords: preschoolers; natural environment; ecological and developmental environment; natural and environmental competence; environmental education; environmental upbringing; preschool educational institution.

Постановка проблеми. Беззаперечним є той факт, що сьогодні “екологічні питання не тільки органічно входять як складова частина в економіку і політику, а й стають невід’ємним компонентом людської культури. Екологічна криза, що вразила нашу планету, внесла істотні корективи у відносини людини і природи, змусила переосмислити всі досягнення світової цивілізації” [7, 48]. Відповідно, однією із актуальних проблем сучасної педагогіки є екологічне виховання дітей, яке набуває все більшої вагомості в умовах глобальних екологічних проблем. Формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності забезпечить їхню підготовку до гармонійної взаємодії в системі “людина – природа”, цінування і збереження навколишнього середовища тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку досліджені Т. Баєраковою, Н. Горпахою, С. Іванчук, Н. Лисенко, З. Плохій, О. Половіною та ін. Науковці акцентують увагу на вагомості формування у дітей дошкільного віку природничо-екологічної компетентності, яка уможливить пізнання природи, розуміння взаємозв’язків у ній, екологічно відповідальну поведінку та ін. У вітчизняних наукових студіях (І. Карапузова, К. Крутій, Л. Присяжнюк та ін.) досить часто піднімається питання вагомості середовищного підходу в дошкільній освіті, його впливу на всебічний розвиток особистості дитини-дошкільника та ін. При цьому, феномену еколого-розвивального середовища, його ролі у процесі формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку не приділено належної уваги науковцями і практиками.

Мета статті – схарактеризувати феномен еколого-розвивального середовища, що є складовою процесу формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Базового компонента дошкільної освіти, однією із вагомих компетентностей, яку необхідно сформулювати у дітей дошкільного віку, є природничо-екологічна – “здатність дитини до доцільної поведінки в різних життєвих ситуаціях, що ґрунтується на емоційно-ціннісному ставленні до природи, знаннях її законів та формується у просторі пізнавальної, дослідницької, трудової, ігрової діяльності” [9]. Погоджуємося з Л. Курняк, що екологічна компетентність є “безсумнівною та обов’язковою ознакою культури, а людське ставлення до природного довкілля передбачає не тільки раціональне, грамотне використання сил і ресурсів природи, а й відповідальність за найвіддаленіші результати цього використання” [7, 48].

Еколого-природничу компетентність дітей дошкільного віку трактується О. Половіною та Л. Га-

ращенко як “складник їх життєвої компетентності, що становить конкретні знання про природу, позитивне емоційно-ціннісне ставлення до її компонентів, обізнаність із правилами природокористування, їх дотримання та включає три компоненти: інтелектуальний (когнітивний), емоційно-ціннісний і діяльно-практичний” [8, 51]. Сучасними методами формування цієї компетентності автори вважають: метод формування мислеобразів; екологічної лабілізації; екологічних асоціацій; художньої репрезентації природних об’єктів; екологічної емпатії та метод екологічної рефлексії [8, 51].

Формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку здійснюється у процесі екологічної освіти та виховання і є їхнім вагомим та планованим результатом. Пояснимо це шляхом обґрунтування дефініції “екологічна освіта” та “екологічне виховання”.

Екологічна освіта, згідно з Концепцією екологічної освіти в Україні (далі – Концепція), – це “цілісне культурологічне явище, включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, повинна спрямовуватися на формування екологічної культури, як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій), екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту” [10]. У Концепції акцентовано увагу на необхідності врахування надзвичайно емоційної чутливості малюків та дошкільнят, через що “перевага надається емоційно естетичному сприйманню природи, розвитку естетичних (красиво), інтелектуальних (цікаво), гуманістичних почуттів (рослини і тварини – теж живі організми і мають право на існування) та етичних норм у ставленні до природи” [10]. Також зауважено, що “підвалини екологічної свідомості складають елементарні знання про природу: орієнтування у найближчому природному оточенні; усвідомлення життєво-необхідних потреб живих істот в умовах існування; ознайомлення з елементами відомостями про взаємозв’язки живої і неживої природи, значення її в житті людини; розуміння впливу людини, її господарської діяльності на природне середовище у доступній для дітей формі” [10]. Для нас цінним є положення, згідно з яким більша ефективність виховання досягається при безпосередньому перебуванні дитини-дошкільника у природному середовищі.

Екологічне виховання С. Іванчук визначає як “систему компонентів, що описують і пояснюють природу цього педагогічного явища на рівні перетинання горизонтальних (на рівні наукового опису) і вертикальних структур (на рівні наукового пояснення)”. Згідно з позицією авторки, горизонтальний

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

вимір екологічного виховання “характеризується функціонуванням його родових вивідних понять: мети, завдання, змісту, результату, форм, методів і прийомів, засобів (тобто підсистеми понять), а вертикальний – розкриває внутрішні механізми процесу екологічного виховання, його основні закономірності та принципи” [4]. Екологічне виховання представлено дослідницею як сукупність компонентів:

1) пізнавального – знання про природу і життя, природні об’єкти, явища, екосистеми, місце та роль людини у природі, взаємодія природи та соціуму, способи пізнання природи;

2) ціннісного – екологічно ціннісні орієнтації (гармонія, благодійність, здоровий глузд, моральні цінності, краса, відповідальність тощо);

3) діяльнісного – орієнтація і психологічна готовність особистості до екологічних практик (трудова, ігрова діяльність, експериментування, природоохоронна діяльність, природодоцільна діяльність) [4].

За Т. Бафраковою, екологічне виховання – це “систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в дітей екологічної культури” [1, 27]. Завданнями екологічного виховання авторка виокремлює: виховання гуманного ставлення до природи; формування системи екологічних знань та уявлень про природу; розвиток уміння бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля; милуватися і захоплюватися ними; включення у посильну еколого-зорієнтовану діяльність [1, 27]. Відповідно, у закладах дошкільної освіти необхідно скеровувати освітній процес на “формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності по охороні природи, переконання – в соціальній обумовленості відношення людини до природи, в необхідності управління природними явищами” [1, 27].

Екологічне виховання, як вважають С. Довбня та Г. Отченко, – це “систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток екологічної культури, передумовою сформованості якої є: екологічні знання, пізнавальні морально-етичні почуття та переживання, еколого доцільна поведінка, а результатом – екологічно вихована особистість з природоетричним підходом до взаємодії з природою” [3, 174]. Автори наголошують, що “основи свідомості, екологічної культури, ставлення особистості до світу природи закладаються в дошкільному дитинстві, що підтверджує вагомість використання цього сенситивного періоду для екологічного виховання особистості [3, 174].

Характеристика феномена еколого-розвивального середовища потребує аналізу понять “середовище” та “розвивальне середовище”. Так, науковці визначають термін “середовище” як: “середовище життєдіяльності, природне середовище та освітне

середовище” [11, 13]. О. Кононко під поняттям “середовище” рекомендує уважати “все, що оточує дошкільника, довкілля як цілісність, до якої входять чотири основні складники: природне, предметно-ігрове, соціальне середовище та простір “Я” [5, 116–117]. Авторка переконана, що природне середовище стане розвивальним за умови, що воно сприяє становленню у дошкільника сприйняття довкілля, інтересу до нього; оволодінню елементарними уявленнями про повітря, воду, ґрунт, їхні властивості, якості, стани, явища природи, рослини, тварин (їх різноманітність, будову, спосіб життя), людину, про зв’язок між станом довкілля та здоров’ям усього живого, основні Зорі і Планети; формування екологічно доцільної поведінки [5, 118–119].

Дефініцію “розвивальне середовище” уперше представив Дж. Равен як “простір розвитку компетентності” [13]. Науковець переконаний, що “у такому середовищі люди мають можливість прагнути до цілей, які їх цікавлять, і в процесі досягнення цілей розвивати свою компетентність”, а “розвинути – означає посилити, дати можливість проявитися та зміцнити, набути зрілої форми, відповідної певному вікові, окультурити, використати всі можливості для вдосконалення когось, чогось [13]. Як зазначає Н. Горобаха, без наявності в закладі дошкільної освіти розвивального середовища неможливо говорити про навчання і виховання дітей дошкільного віку. Авторка наголошує на тому, що особливо важливим розвивальне середовище є тоді, коли йдеться про екологічне виховання дітей [2].

О. Рейпольська та співавтори розвивальним визначають “предметне, природне та соціальне середовище, яке не гальмує природних життєвоявів дитини, сприяє їхнім реалізації, становленню, вдосконаленню” і закликають “оцінюючи середовище з погляду його корисності для розвитку дошкільника чітко усвідомлювати, на що насамперед спрямована його “розвивальність” [11, 12]. Основними ознаками розвивального середовища виокремлені: “індивідуально-орієнтована модель взаємодії між суб’єктами, мета якої полягає у становленні дитини як особистості, забезпеченні психологічного захисту дитини; знання, вміння і навички розглядають не як мету, а як засіб навчального розвитку особистості; засобами спілкування є розуміння, визнання і сприйняття особистості дитини, спроможність дорослого стати на її позицію” [11, 16].

На основі аналізу наукових праць Н. Горобаха приходиться до висновку, що найвагомішими напрямками формування природничо-екологічної компетенції у дітей дошкільного віку є “розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи, яке ґрунтується на усвідомленні її самоцінності, формування інтересу до спілкування з природою та її пізнання [2, 396]. Це, на думку дослідниці, “актуалізує проблему створення у закладі дошкільної освіти

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

розвивального середовища для ознайомлення з природою, що здатне забезпечити спілкування дитини з природою, позитивно впливати на формування її особистості” [2, 396]. Погоджуємося з тим, що умовою, яка забезпечить це спілкування є екологічне спрямування обладнання природно-предметного середовища, у якому виховуються діти дошкільного віку [2].

Зі свого боку, Н. Кот акцентує увагу на тому, що “від створення і правильного використання розвивального екологічного середовища, а також від систематичної роботи з дітьми залежить ефективність екологічного виховання дітей дошкільного віку” [6]. Авторка переконана, що загальна спрямованість еколого-педагогічної роботи з дітьми різних вікових груп полягає насамперед в “орієнтації на широке використання безпосереднього природного оточення дошкільників, розвивального екологічного середовища, створеного в закладі дошкільної освіти” [6].

Цінною для нас є думка О. Сватко, згідно з якою “ефективність процесу формування екологічної компетентності дошкільників у значній мірі залежить від того середовища в якому цей процес здійснюється” [12]. Еколого-розвивальне середовище закладу дошкільної освіти визначено авторкою як “багатокомпонентну систему, яка створюється з метою забезпечення пізнавального, естетико-екологічного розвитку дітей, їхнього оздоровлення, формування морально-етичних якостей, набуття досвіду екологодоцільної поведінки в природі; екологізації різних видів діяльності дошкільників” [12]. Таке середовище має бути “особистісно-орієнтованим, а одним із вирішальних принципів має стати відповідність розвивального середовища особливостям розвитку та саморозвитку дошкільнят, їх збалансованість” [12]. Це можливо за рахунок “добору об’єктів природи; їхньої кількості, яка повинна задовольняти право вибору дитиною того об’єкта для спостережень, праці, гри чи спілкування, який найбільше відповідає її індивідуальним інтересам; поєднання при створенні розвивального екологічного середовища закладу дошкільної освіти краєзнавчого, країнознавчого, планетарного та космічного принципів” [12].

Натомість С. Довбня та Г. Отченко вважають, що вплив еколого-розвивального середовища на життєдіяльність дітей дошкільного віку та їхню поведінку багатоаспектний і пропонують ідеї, які можна використати у закладі дошкільної освіти: “збудувати неординарної форми еко-будівлю з нестандартними матеріалами та природничою візуально-звуковою кімнатою; на території – створити ландшафтний дизайн, що поєднуватиме природні (рослини, тварини, каміння, вода, пісок, галька, деревина) та штучні матеріали (клумба, альпійський та

звичайний сад, город, “місце відпочинку”, метеомайданчик)” [3, 184].

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дошкільному віці, коли закладаються основи особистості, екологічне середовище відіграє особливо важливу роль, оскільки є вагомим чинником різнобічного розвитку дитини. Отже, еколого-розвивальне середовище вважаємо вагомою складовою формування природничо-екологічної компетентності у дітей дошкільного віку що є не тільки сукупністю предметів та явищ, а цілісною системою, яка впливає на становлення особистості дитини, її світогляду та ставлення до навколишнього світу. Ефективним є, на наш погляд, еколого-розвивальне середовище, яке передбачає: спеціально створені умови для безпосереднього контакту з природою; різноманітність матеріалів та обладнання для досліджень і експериментів; атмосферу емоційного комфорту та зацікавленості; залучення дітей до природоохоронної діяльності тощо. Перспективу подальших досліджень бачимо в об’єднанні особливостей підготовки майбутніх вихователів до створення еколого-розвивального середовища у закладі дошкільної освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бастракова Т.О. Сучасні проблеми екологічного виховання дошкільників. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць*. 2019. Вип. 3. С. 24–27.
2. Горопаха Н.М. Екологізація розвивального середовища дошкільного закладу. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*, 2014. Вип. 65. С. 395–401.
3. Довбня С., Отченко Г. Формування еколого доцільної поведінки у дітей старшого дошкільного віку: експериментальне дослідження. URL: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38916/Dovbnia_Otchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Іванчук С.А. Екологічне виховання дошкільників у контексті його актуальних дефініцій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 2020. № 70. Т. 2. С. 54–58.
5. Кононко О. Розвивальне середовище та умови його створення. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні / науковий редактор О.Л. Кононко. Київ, 2003. С. 115–122.
6. Кот Н. До питання про технології екологічного виховання дошкільників: загальний підхід. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія*. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. Вип. 23. С. 96–100.
7. Курняк Л.М. Екологічна культура: поняття та формування. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”*, 2015. № 10. С. 48–51.
8. Половіна О.А., Гаращенко Л.В. Формування еколого-природничої компетенції дітей дошкільного віку: здоров’язбережувальний підхід. *Молодий вчений*, 2018. № 8.1 (60.1). С. 47–52.

ХАРАКТЕРИСТИКА ФЕНОМЕНА ЕКОЛОГО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЯК СКЛАДОВОЇ ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

9. Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція : наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf

10. Про концепцію екологічної освіти в Україні : Рішення колегії МОН України № 13/6-19 від 20.12.2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text>

11. Розвиток старшого дошкільника в освітньому середовищі закладу дошкільної освіти : методичні рекомендації / О.Д. Рейпольська, І.М. Гудим, І.В. Луценко, В.О. Луценко, Г.Г. Цветкова ; за заг. ред. О.Д. Рейпольської. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 178 с.

12. Сватко О.В. Екологізація розвивального середовища в сучасному закладі дошкільної освіти та вимоги до його облаштування. *Класичні та інноваційні підходи у роботі вихователя сучасного закладу дошкільної освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Бердянськ, Україна, 21 липня 2020 року). Бердянськ : Центр прогресивної освіти "Генезум", 2020. С. 15–19.

13. Raven John. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. H.K. Lewis, 1984. 251 p.

REFERENCES

1. Bastrakova, T.O. (2019). Suchasni problemy ekolohichnoho vykhovannya doshkilnykiv [Modern problems of ecological education of preschoolers]. *Preschool education in the modern sociocultural space: collection of scientific works*, Vol. 3, pp. 24–27. [in Ukrainian].

2. Goropakha, N.M. (2014). Ekolohizatsiya rozvyvalnoho seredovyshecha doshkilnoho zakladu [Ecologization of the developmental environment of a preschool institution]. *Collection of scientific papers of Kherson State University. Pedagogical Sciences*, Vol. 65, pp. 395–401. [in Ukrainian].

3. Dovbnia, S., Otchenko, G. Formuvannya ekoloho doshkilnoyi povedinky u ditey starshoho doshkilnoho viku: eksperymentalne doslidzhennya [Formation of environmentally appropriate behavior in children of senior preschool age: experimental study]. Available at: https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/38916/Dovbnia_Otchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukrainian].

5. Ivanchuk, S.A. (2020). Ekolohichne vykhovannya doshkilnykiv u konteksti yoho aktualnykh defynitsiy [Ecological education of preschoolers in the context of its current definitions]. *Pedagogy of the formation of a creative personality in higher and general education schools*, Vol. 2, pp. 54–58. [in Ukrainian].

6. Kononko, O. (2009). Rozvyvalne seredovysheche ta umovy yoho stvorennya. Komentar do Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity v Ukrayini [Developmental environment and conditions for its creation. Commentary on the Basic Component of Preschool Education in Ukraine]. Kyiv, pp. 115–122. [in Ukrainian].

7. Kot, N. (2012). Do pytannya pro tekhnolohiyi ekolohichnoho vykhovannya doshkilnykiv: zahalnyy pidkhid [On the issue of technologies for environmental education of preschoolers: a general approach]. *Bulletin of the Institute of Child Development. Series: Philosophy. Pedagogy. Psychology*. Kyiv: National Polytechnic University named after M.P. Dragomanov, Vol. 23, pp. 96–100. [in Ukrainian].

8. Kurnyak, L.M. (2015). Ekolohichna kultura: ponyattya ta formuvannya [Ecological culture: concept and formation]. *Collection of scientific works of the Khmelnytsky Institute of Social Technologies of the University "Ukraine"*, Vol. 10, pp. 48–51. [in Ukrainian].

9. Polovina, O.A. & Garashchenko, L.V. (2018). Formuvannya ekoloho-pryrodnychoyi kompetentsiyi ditey doshkilnoho viku: zdorovyazberezhuvalniy pidkhid [Formation of ecological and natural competence of preschool children: a health-preserving approach]. *Young Scientist*, Vol. 8, pp. 47–52. [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennya Bazovoho komponenta doshkilnoyi osvity (Derzhavnoho standartu doshkilnoyi osvity) nova redaktsiya [On approval of the Basic Component of Preschool Education (State Standard of Preschool Education) new edition]. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 33 dated 12.01.2021. Available at: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf [in Ukrainian].

11. Pro kontseptsiyu ekolohichnoyi osvity v Ukrayini [On the concept of environmental education in Ukraine]. Decision of the Board of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 13/6-19 of 20.12.2001. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v6-19290-01#Text> [in Ukrainian].

12. Reipolska, O.D. (2021). Rozvytok starshoho doshkilnyka v osvitnomu seredovyshechi zakladu doshkilnoyi osvity : metodychni rekomendatsiyi [Development of the senior preschooler in the educational environment of a preschool educational institution: methodological recommendations]. *Kropyvnytskyi*, 178 p. [in Ukrainian].

13. Svatko, O.V. (2020). Ekolohizatsiya rozvyvalnoho seredovyshecha v suchasnomu zakladi doshkilnoyi osvity ta vymohy do yoho oblashtuvannya [Ecologization of the developmental environment in a modern preschool educational institution and requirements for its arrangement]. Classical and innovative approaches in the work of a teacher of a modern preschool educational institution: Proceedings of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Berdyansk: Center for progressive education "Genезum", pp. 15–19. [in Ukrainian].

14. Raven John (1984). Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. H.K. Lewis, 1984. 251 p. [in English].

Стаття надійшла до редакції 18.12.2024

“Чому?” – можна назвати матір'ю всіх наук,

Артур Шопенгауер
німецький філософ

